

**PAŃSTWOWA INSPEKCJA PRACY
GŁÓWNY INSPEKTORAT PRACY**

***PRZESTRZEGANIE PRZEPISÓW PRAWA PRACY W TYM
BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY W SUPER- I
HIPERMARKETACH***

Warszawa, 2006 r.

Kontrole przestrzegania przepisów prawa pracy w supermarketach i hipermarketach Państwowa Inspekcja Pracy prowadzi od 1999 r. Działalność kontrolna od początku prowadzona jest w formie kontroli kompleksowych, obejmujących zakresem przedmiotowym jak najszerszy obszar zagadnień prawa pracy, w tym bezpieczeństwa i higieny pracy. Początkowo, w latach 1999-2000, kontrole miały charakter rozpoznawczy, zaś w latach 2001 – 2003 podjęto akcję systematycznych, zwieńczonych rekontrolami, działań pozwalających na ocenę stopnia i obszarów zmian stanu przestrzegania przepisów w tych samych placówkach w dłuższym okresie czasu. Celem objęcia nadzorem jak największej liczby placówek, w 2004 r. skontrolowano przede wszystkim supermarkety nie kontrolowane w latach ubiegłych, natomiast w 2006 r. prowadzone są także rekontrole placówek skontrolowanych w latach 2004 – 2005, w których ujawniono szczególnie rażące nieprawidłowości.

Zakres tematyczny kontroli, przeprowadzonych w poszczególnych latach i prowadzonych w roku bieżącym, pokrywał się, choć w niektórych aspektach został zmodyfikowany ze względu na zmiany przepisów Kodeksu pracy. Dodatkowo, począwszy od 2004 r., problematyka kontroli z zakresu technicznego bezpieczeństwa pracy została uszczegółowiona, celem uzyskania pełniejszej informacji o rodzajach największych zagrożeń i naruszeń.

Zakres kontroli obejmuje przestrzeganie przepisów prawa pracy dotyczących nawiązywania i rozwiązywania umów o pracę, czasu pracy, urlopów wypoczynkowych, wynagrodzeń i innych świadczeń ze stosunku pracy, ochrony pracy kobiet i młodocianych. Ponadto kontroli podlegają zagadnienia bezpieczeństwa i higieny pracy, dotyczące m.in.: obiektów i pomieszczeń pracy, zaplecza higienicznosanitarnego, organizacji pracy, maszyn, prac transportowych, magazynowania i składowania towarów.

Oprócz kontroli określonych w programie działania Państwowej Inspekcji Pracy na poszczególne lata, w 2004 r. inspektorzy pracy w ramach bieżącej działalności kontrolnej przeprowadzili skomasowane kontrole sklepów należących do sieci LIDL i BIEDRONKA (sklepy dyskontowe), zaś w 2005 r. – należących do sieci KAUFLAND, oraz rozpatrywali skargi pracowników placówek

wielkopowierzchniowych. Obecnie na wniosek Prokuratury Okręgowej w Gliwicach prowadzone są kontrole wszystkich sklepów należących do sieci BIEDRONKA, powstałych przed dniem 1 stycznia 2005 r.

KONTROLE PRZEPROWADZONE W 2005 R.

Liczba skontrolowanych placówek w roku 2005 (w porównaniu do lat 2003 – 2004) przedstawia się następująco:

	2005	2004	2003
liczba skontrolowanych placówek	52	66	139
liczba pracowników	12.119	10.705	35.765
w tym:			
kobiet	7.556	6.861	22.235
młodocianych	1	44	342

W roku 2005 inspektorzy pracy przeprowadzili kontrole w super- i hipermarketach, należących do 25 sieci handlowych m.in.: REAL, AUCHAN, GEANT, CARREFOUR, TESCO, CASTORAMA, MAKRO CASH AND CARRY, LEROY MERLIN.

Do najczęściej stwierdzanych nieprawidłowości z zakresu prawnej ochrony pracy należało nieudzielanie zaległych urlopów wypoczynkowych, co stwierdzono aż w 54 % placówek. Podobnie jak w latach ubiegłych dużą grupę (choć nieco mniejszą niż w 2004 r.) nieprawidłowości stanowiły naruszenia przepisów o czasie pracy (np. nieprawidłowe prowadzenie ewidencji czasu pracy – 50%, nieudzielanie należnego odpoczynku – 42%, nieprzestrzeganie przepisów o pięciodniowym tygodniu pracy – 27%) oraz wypłacie należnych pracownikom świadczeń, w szczególności w zakresie wypłaty wynagrodzenia za godziny nadliczbowe (44% jednostek). Kwota świadczeń należnych pracownikom, a niewypłaconych przez placówki wielkopowierzchniowe, przekracza nieco 66 tys. zł (i jest niższa o 170 tys. zł od kwoty świadczeń niewypłaconych w 2004 r.).

W 29% placówek stwierdzono nieprawidłowe zapisy w umowach o pracę, w 25% - w świadectwach pracy. Dużym problemem nadal było nieprawidłowe

opracowanie zakładowych źródeł prawa pracy: regulaminów pracy (42%) oraz regulaminów zakładowego funduszu świadczeń socjalnych (17%).

W zakresie technicznego bezpieczeństwa pracy, podobnie jak w 2004 r., najczęściej ujawniane nieprawidłowości dotyczyły: organizacji i wyposażenia pomieszczeń higienicznosanitarnych (62% kontrolowanych placówek), niewłaściwego składowania towarów (45%), ładu i porządku w ciągach komunikacyjnych (61%). Wiele nieprawidłowości dotyczyło organizacji stanowisk pracy, a także wyposażenia pracowników w odzież i obuwie robocze oraz w środki ochrony indywidualnej (ponad 35%). Magazynowanie towarów w niewłaściwym miejscu (stwierdzone w 38% kontrolowanych placówek) było główną przyczyną blokowania dostępu do wyjść awaryjnych (23%), co w przypadku pojawienia się zagrożenia utrudniałoby pracownikom i innym osobom natychmiastową ewakuację.

Mimo, że kontrolowani pracodawcy użytkowali z reguły obiekty nowo zbudowane, inspektorzy pracy stwierdzili w 29% placówek niewłaściwy stan techniczny obiektów i pomieszczeń pracy (ubytki nawierzchni podłóg, zniszczone odbojnice ramp itp.), a miejsca niebezpieczne w 36% placówek nie były właściwie zabezpieczone i oznakowane. Niewielką poprawę - w stosunku do wyników kontroli z 2004 r. - odnotowano w zakresie oświetlenia stanowisk pracy światłem dziennym. W 7 supermarketach (z ogólnej liczby 33, w których wystąpił problem braku dostępu światła dziennego do stanowisk pracy) na 41 stanowiskach stałej pracy stwierdzono przypadki braku dostępu światła dziennego bez posiadania zgody wojewódzkiego inspektora sanitarnego na oświetlenie stanowisk pracy wyłącznie światłem sztucznym.

35% pracodawców nie dokonało oceny ryzyka zawodowego na stanowiskach pracy, a 24% nie prowadziło konsultacji z pracownikami w sprawach związanych z problematyką bhp.

W co trzecim supermarkecie inspektorzy pracy wykryli przypadki:

- dopuszczenia do pracy pracowników nieposiadających uprawnień kwalifikacyjnych (głównie do prowadzenia wózków z napędem silnikowym),
- nieprzeszkolenia pracowników w dziedzinie bhp.

Inspektorzy pracy ujawnili 23 przypadki rażącego naruszenia przepisów powodującego bezpośrednio zagrożenie życia lub zdrowia pracowników. Wstrzymali więc prace w celu zapobieżenia wypadkom przy pracy. Naruszenia przepisów polegały głównie na niedostosowaniu środków transportu do wykonywanych prac, np. pracownicy zdejmowali towary z górnych półek regału w magazynie (praca na wysokości) stojąc na palecie uniesionej przy pomocy wózka podnośnikowego.

Szczegółowe zestawienie wyników kontroli zawierają załączniki nr 1 i 2.

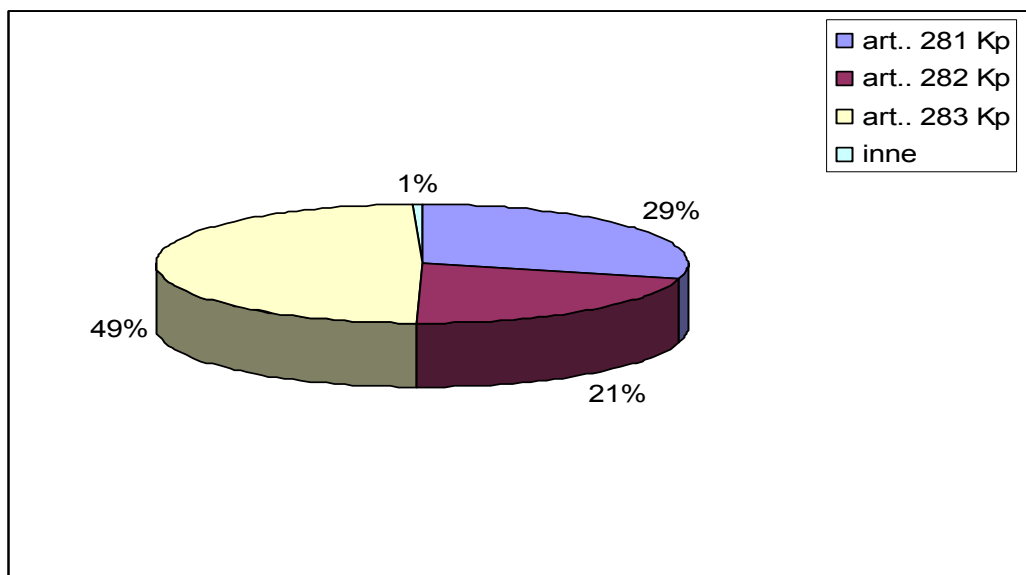
Środki prawne skierowane do pracodawców w wyniku kontroli

Nazwa środka	Liczba środków prawnych	
	wydanych	wykonanych
Wnioski zawarte w wystąpieniach	729	619 (85%)
Decyzje nakazowe	1097	933 (85%)
- w tym płacowe	16	16
na kwotę zł.	20176,41	20176,41

Niezależnie od zastosowanych środków prawnych, w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości leżących w kompetencjach innych organów, inspektorzy pracy kierowali stosowne powiadomienia:

prokuratury	inspekcji sanitarnej	Urzędu Dozoru Technicznego	organów nadzoru budowlanego	Państwowej Straży Pożarnej
1 (przestępstwo z art. 271 § 1 Kk)	1	4	3	1

Podczas kontroli ujawniono 167 wykroczeń, z których większość stanowiły naruszenia przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy.

W związku ze stwierdzonymi wykroczeniami inspektorzy pracy ukarali 54 osoby grzywną w drodze mandatu karnego, zaś wobec jednej złożyli wnioski o ukaranie do właściwego sądu.

mandaty		liczba wniosków o ukaranie	sprawy rozstrzygnięte	
liczba	kwota		liczba	orzeczone kwoty
54	37.550	1	0	0

Efekty

Informacja o realizacji środków prawnych wydanych w 2005 r. nie jest pełna, gdyż termin wykonania części z decyzji jeszcze nie upłynął.

Niektóre z wniosków, mające charakter zaleceń "na przyszłość" będą, według zapewnień pracodawców, systematycznie realizowane.

W wyniku realizacji wniosków zawartych w wystąpieniach pokontrolnych usunięto szereg nieprawidłowości z zakresu prawnej ochrony pracy m.in.:

- wypłacono 505 pracownikom należne świadczenia pieniężne, na łączną kwotę **83.983,81 zł**,
- usunięto błędne zapisy z regulaminów pracy i wynagradzania,

- udzielono 395 pracownikom zaległych urlopów wypoczynkowych (w łącznej liczbie 2348 dni, przeciętnie 5,9 dnia),
- dla 1463 pracowników założono ewidencję czasu pracy,
- założono i uporządkowano akta osobowe,
- prawidłowo ustalono wymiar i prawo do urlopu.

Ponieważ w zakresie bhp, podobnie jak w 2004 r., ujawnione nieprawidłowości polegały głównie na zaniedbaniach typu organizacyjnego i porządkowego, więc ich usunięcie nie wymagało znacznych nakładów finansowych i odległych terminów realizacji. Zasadniczym efektem kontroli była więc poprawa organizacji pracy, oznakowanie i zabezpieczenie miejsc niebezpiecznych, wyposażenie stanowisk pracy w instrukcje bezpiecznej pracy, przestrzeganie norm dotyczących przenoszenia i przewożenia ciężarów, zaprowadzenie ładu i porządku w magazynach i w przejściach, co przełożyło się bezpośrednio na wzrost poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy.

Do efektów kontroli o charakterze technicznym (inwestycyjnym) można natomiast zaliczyć:

- uzupełnienie ubytków nawierzchni dróg, przejść, co poprawiło warunki prac transportowych i magazynowych,
- wyposażenie pomieszczeń higienicznosanitarnych w niezbędne urządzenia,
- zapewnienie w jednym z supermarketów właściwej wymiany powietrza w pomieszczeniu biurowym poprzez wykonanie systemu wentylacji grawitacyjnej,
- poddanie 28 urządzeń kontroli technicznej Urzędu Dozoru Technicznego celem dopuszczenia ich do ruchu,
- wyposażenie 398 pracowników w środki ochrony indywidualnej, m.in. w okulary ochronne i rękawice gumowe przy stosowaniu preparatów niebezpiecznych.

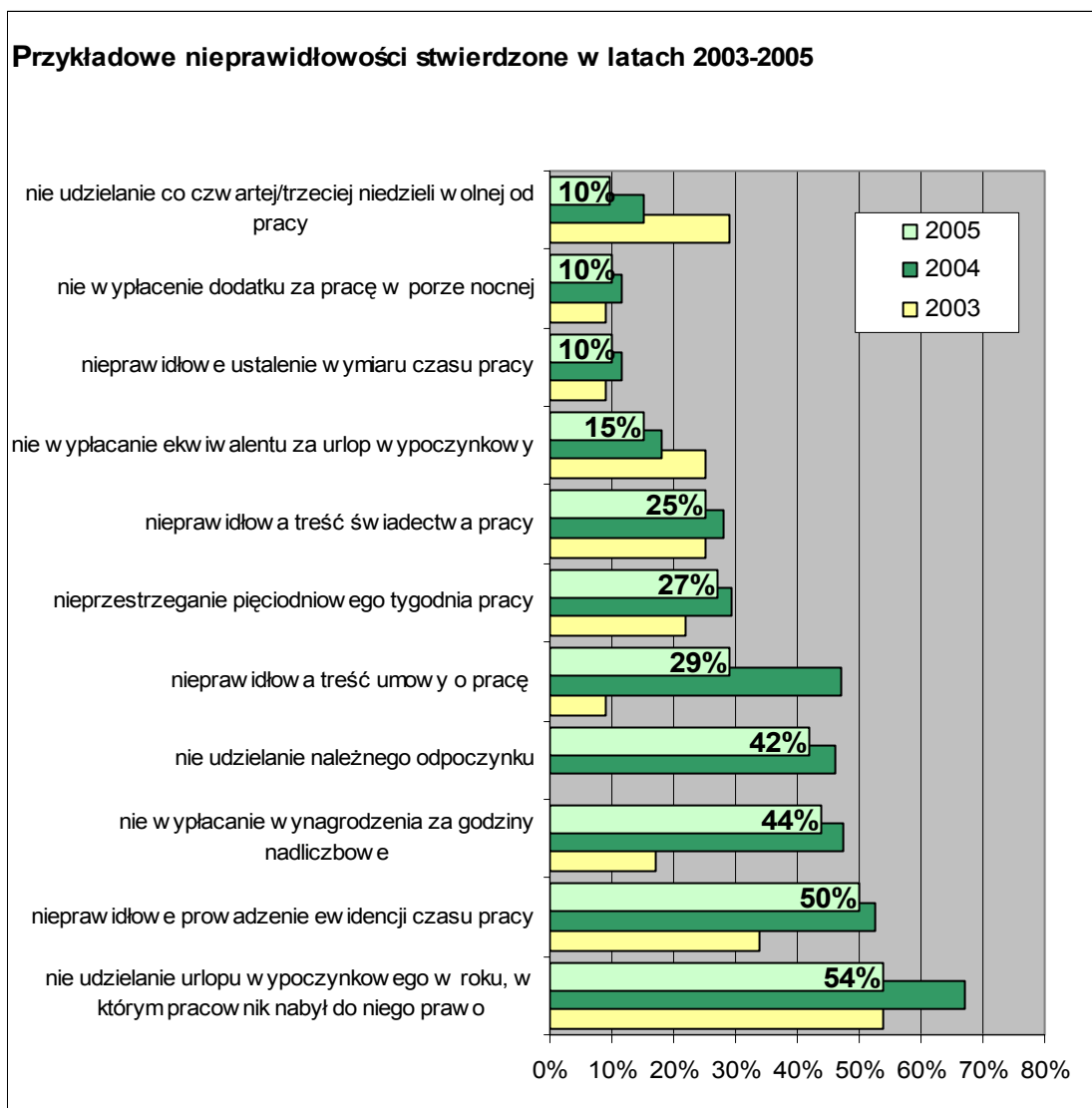
OCENA STOPNIA I KIERUNKU ZMIAN STANU PRAWORZĄDNOŚCI W PLACÓWKACH WIELKOPOWIERZCHNIOWYCH W LATACH 1999-2005

W związku ze zmianą i uszczegółowieniem zakresu przedmiotowego kontroli dokonanie pełnego porównania wyników osiągniętych w poszczególnych latach jest niemożliwe; możliwe jest jednak uchwycenie występujących tendencji.

Wyniki kontroli z lat 1999-2005 wskazują na poprawę sytuacji w okresie 1999-2003 (z przejściowym pogorszeniem w roku 2000 lub 2001), a następnie

pogorszenie w roku 2004 i poprawę w 2005 r. odnośnie nieprawidłowości dotyczących: udzielania urlopów wypoczynkowych, prowadzenia ewidencji czasu pracy, rzetelności prowadzonej ewidencji, wypłacania w należnej wysokości wynagrodzenia za godziny nadliczbowe, za pracę w porze nocnej, za urlop wypoczynkowy, treści świadectwa pracy. W 2004 r. ujawniono także wzrost odsetka placówek nieprzestrzegających pięciodniowego tygodnia pracy, czy zaniżających wysokość należnego wynagrodzenia za pracę. Sytuacja w tym zakresie w 2005 r. uległa poprawie.

Pogłębiającą się poprawę stwierdzono w zakresie wypłaty ekwiwalentu za urlop, terminowości wypłaty wynagrodzenia, udzielania co czwartej (do 2004 r. co trzeciej) niedzieli wolnej od pracy, ustalania wymiaru przysługującego pracownikom urlopu.

Oceniając zaobserwowane zmiany należy stwierdzić, że w dużym stopniu wynikają one z przyjętych zasad prowadzenia kontroli. W 2000 r. przeprowadzono bowiem rekontrole placówek kontrolowanych w 1999 r., zaś wyniki z roku 2003 są uwieńczeniem dwu lub trzyletniego programu kontroli kierowanego do tych samych placówek. W 2004 i 2005 r. skontrolowano zaś placówki **nowo powstałe** lub **niekontrolowane** w latach ubiegłych w ramach kontroli kompleksowych.

Ponadto w roku 2004 i 2005 inspektorzy pracy, wykorzystując doświadczenia z lat ubiegłych, w bardzo szerokim stopniu korzystali z metod umożliwiających dokonanie ustaleń w oparciu o dokumenty niestanowiące elementów ewidencji czasu pracy, takich jak: analiza rolek kasowych, raportów kasowych (zbiorczych zestawień utargów), rejestrów wejść i wyjść prowadzonych przez firmy ochraniające sklepy, rejestrów włączania i wyłączania systemów alarmowych oraz wydawania telefonów. Umożliwiło to zwiększoną wykrywalność naruszeń przepisów o czasie pracy, a co za tym idzie, przypadków niewypłacenia lub zaniżania świadczeń.

Kwoty świadczeń wyegzekwowanych na skutek działań inspektorów pracy przedstawiają się następująco:

rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kwota wyegzekwowanych świadczeń	572.251	79.379	592.164,34	1.169.606,35	164.232	672.312,33	83.983,81
Liczba pracowników, na których rzecz wyegzekwowano świadczenia	557	ok. 1800	5992	7094	1599	2266	505

Odnosząc się do wyników kontroli w zakresie technicznego bezpieczeństwa pracy przeprowadzonych w latach 2001-2003 można stwierdzić, że spadek odsetka nieprawidłowości dotyczył tylko zagadnień wyposażenia i utrzymania obiektów i pomieszczeń pracy oraz zaplecza higienicznosanitarnego w stanie zgodnym z wymaganiami przepisów techniczno-budowlanych. Na tę poprawę wpłynęło m.in. egzekwowanie przez inspektorów pracy obowiązku opiniowania przez rzeczoznawców ds. bhp projektów nowo budowanych lub przebudowywanych obiektów budowlanych albo ich części, w których przewiduje się pomieszczenia pracy, pod względem zgodności z przepisami bhp oraz wymaganiami ergonomii.

Nadal dominowały takie nieprawidłowości, jak: brak ładu i porządku w ciągach komunikacyjnych, magazynowanie towarów w niewłaściwych miejscach, brak przeszkolenia pracowników w zakresie bhp, brak oceny ryzyka zawodowego, brak instrukcji bhp na stanowiskach pracy. Sięgając do wyników pierwszych kontroli przeprowadzonych w 1999 r. można stwierdzić, że również w tym zakresie skala nieprawidłowości wyraźnie zmalała. Wyeliminowanie jednak na stałe tego rodzaju nieprawidłowości w funkcjonowaniu supermarketów wymaga - poza okresowymi kontrolami inspektorów pracy - zapewnienia codziennego nadzoru nad warunkami pracy ze strony pracodawców, zakładowych służb bhp, związków zawodowych, społecznej inspekcji pracy.

Wskazać należy, że liczba stwierdzanych nieprawidłowości maleje w placówkach działających na rynku powyżej 6 lat oraz rekontrolowanych, objętych systematycznym nadzorem (co wykazały kontrole prowadzone w latach 2001-2003).

PODSUMOWANIE

Stan przestrzegania przepisów prawa pracy w placówkach wielkopowierzchniowych w zakresie prawnej ochrony pracy oraz technicznego bezpieczeństwa pracy nadal należy ocenić jako niezadowalający.

Przeprowadzone kontrole wykazały, że najczęściej stwierdzane nieprawidłowości dotyczyły nieudzielania zaległych urlopów wypoczynkowych, nieprowadzenia lub nieprawidłowego prowadzenia ewidencji czasu pracy, niewypłacania lub zaniżania wynagrodzenia i innych świadczeń ze stosunku pracy, nieprawidłowego prowadzenia akt osobowych.

Nieprawidłowości w zakresie warunków pracy polegały przede wszystkim na: niewłaściwej organizacji składowania i magazynowania towarów oraz ich przemieszczania w obiektach i pomieszczeniach handlowych, nieprawidłowej organizacji i wyposażeniu pomieszczeń higienicznosanitarnych, niewłaściwej eksploatacji maszyn i urządzeń oraz środków transportowych, braku kwalifikacji pracowników do ich obsługi.

Szczególne zaniepokojenie budzi powtarzająca się od lat struktura stwierdzanych nieprawidłowości – należy jednak stwierdzić, że nie jest ona zależna od tego, czy dana placówka handlowa ma charakter wielkopowierzchniowy (może: jest obiektem wiekopowierzchniowym), czy też należy do grupy placówek zatrudniających kilku (kilkunastu) pracowników.

Najczęstsze przyczyny stwierdzonych uchybień to:

- brak znajomości przepisów prawa pracy przez kadrę kierowniczą i służby kadrowo – księgowo,
- duża rotacja pracowników a w szczególności na stanowiskach osób zarządzających,
- niewłaściwa organizacja pracy oraz utrzymywanie minimalnego poziomu zatrudnienia,
- brak właściwego nadzoru ze strony pracodawcy ale także i ze strony służb bezpieczeństwa i higieny pracy,
- nadmierny - w stosunku do założeń projektowych - obrót towarów, co wymusza składowanie nadmiaru towarów w miejscach do tego nieprzeznaczonych,
- presja zarządów central na kierownictwo placówek w celu maksymalnego obniżania kosztów, co wpływa negatywnie na warunki pracy,
- brak stosownych instrukcji bhp na stanowiskach pracy,
- niewłaściwe wykonywanie zadań przez własne służby bhp, kadrowe (w supermarketach) lub niekorzystanie przez pracodawców (w małych placówkach) z obsługi specjalistów ds. bhp spoza zakładu pracy oraz firm (osób) oferujących usługi kadrowe.

Pracodawcy jako przyczyny stwierdzonych uchybień wskazują trudności finansowe jak również trudności z interpretacją przepisów.

Z uwagi na powtarzanie się na przestrzeni lat nieprawidłowości danego rodzaju w placówkach należących do tych samych sieci, ocena wyników kontroli wskazuje, (a może: Powtarzanie się na przestrzeni lat nieprawidłowości danego rodzaju w placówkach należących do tych samych sieci wskazuje, że ...) że kierownictwa sieci nie wdrażają rozwiązań systemowych we wszystkich podległych

placówkach, celem zapobieżenia powielaniu tych samych uchybień, bądź po ich wdrożeniu nie rozciągają (a może: nie prowadzą) stosownego nadzoru.

Ujawnienie pełnej skali nieprawidłowości (nie wszystkie bowiem można stwierdzić jedynie na podstawie dowodów materialnych, w szczególności dokumentów) utrudnia, lub czasem uniemożliwia, brak współpracy lub nawet sprzeciw pracowników, którzy w obawie o utratę pracy lub ewentualne trudności związane z uzyskaniem nowej pracy, nie są zainteresowani udzieleniem niezbędnych informacji. W tej sytuacji, w wielkich sieciach handlowych, zatrudniających dużą liczbę pracowników, istotną rolę może odgrywać tworzenie związków zawodowych w celu reprezentacji pracowników oraz ochrony ich praw i interesów.

Na skutek interwencji inspektorów pracy, w okresie 1999-2005 ponad **19 tys. 300 osób** uzyskało kwotę ponad **3,3 mln zł** tytułem niewypłaconych lub zaniżonych świadczeń ze stosunku pracy. Oprócz tego w wyniku kontroli skargowych oraz przeprowadzonych w 2004 r. w sklepach należących do sieci BIEDRONKA i LIDL blisko 7 tys. osób otrzymało ponad **1,1 mln. zł**.

Zestawienie wyników kontroli z lat 1999 – 2005 dowodzi, że przeprowadzanie ponownych kontroli w tych samych placówkach, jakich dokonano w 2000 r. i 2003 r., przynosi zdecydowaną poprawę stanu przestrzegania przepisów prawa pracy, w tym bezpieczeństwa i higieny pracy.

Podobny efekt wywiera skomasowanie działań kontrolnych w placówkach należących do jednej sieci.

WNIOSKI

Analiza wyników kontroli prowadzonych w 2005 r. w porównaniu z wynikami z lat ubiegłych potwierdza potrzebę objęcia kontrolowanych kompleksowo po raz pierwszy placówek handlowych, kilkuletnim nadzorem połączonym z rekontrolami.

Zatem w 2006 r. kontynuowane są kontrole placówek nowopowstałych lub niekontrolowanych w latach ubiegłych, jak również prowadzone są rekontrole

placówek, w których stan przestrzegania przepisów rażąco odbiegał od pożądanego. Kontrole mają na celu ustalenie jak najszerszego kręgu jednostek, w których konieczne jest zastosowanie działań długookresowych, monitorowanie obszarów, w których stwierdzone są nieprawidłowości oraz ich zakresu, jak również ustalenie stopnia i kierunku zmian.

Nadal prowadzi się działalność prewencyjną i popularyzatorską.

Analiza wyników kontroli wskazuje na potrzebę dokonania zmian przepisów karnych i wykroczeniowych poprzez zwiększenie ich represyjności. Zmiana ta ma szczególne znaczenie w przypadku dużych, bogatych pracodawców (jak np. sieci supermarketów), którym nie powinno bardziej opłacać się poniesienie odpowiedzialności za wykroczenie, niż ponoszenie kilkadziesiąt razy większych nakładów na poprawę bezpieczeństwa pracy.